

ČAKAVSKE STILISTIČKE STUDIJE

I

INFINITIV U SLUŽBI IMENICE

Ispitujući govor u Salima na Dugom otoku u zadarskom kraju, zapazio sam da se veoma često upotrebljavaju infinitivi *piti* i *isti* (jesti) mjesto imenica *piće* i *ice* ili njima sličnih. Odmah toj pojavi i nisam posvetio posebnu pažnju smatrajući u početku da je to obična leksička zamjena. No kad sam čuo i takve primjere u kojima uz infinitiv dolaze prijedlozi kao pokazitelji padežnog odnosa, kad su, štaviše, uz takav infinitiv izgovoreni atributi, i u nominativu i u kosim padežima kao uza svaku drugu imenicu, i kad su, napokon, uz takve infinitive upotrijebljeni determinativni članovi, bilo je jasno da se u ispitivanom govoru neki infinitivi upotrebljavaju kao da su imenice. Zapazivši tu pojavu, odmah sam je nastojao protumačiti i porediti sa stanjem u ostalim našim govorima i u književnom jeziku.

U dijalekatskim se radovima dosta govori o infinitivu, donose se mnogi primjeri (zbog akcenatskih, fonetskih ili morfoloških razloga), ali slične potvrde za primjenu infinitiva kao imenice nisam našao u dijalekatskoj literaturi.

Naše se suvremene normativne gramatike književnog jezika dosta bave sintaktičkom upotrebom infinitiva, pa u njima ima govora i o imeničkoj upotrebi infinitiva. U zagrebačkoj se Brabec-Hraste-Živkovićevoj gramatici (III izdanje) kaže: »Infinitiv služi kao dopuna imenicama, glagolima, pridjevima« (str. 93), a »kada dva ili više infinitiva imaju funkciju subjekta, obično ih s ostalim dijelom rečenice vežemo rječju *to*« (str. 235: *Učiti, naoružati se čvrstim znanjem – to je prava i najveća dužnost svakoga našeg omladinca i omladinke.*). U beogradskoj se Stevanovićevoj gramatici (II izdanje) kaže da se infinitivom samo označuje »o kojoj radnji je reč« (str. 429). Po tome, »infinitiv je glagol-

ski oblik koji samo imenuje glagolsku radnju«, a »kao ime glagolske radnje infinitiv se upotrebljava u službi subjekta« (str. 431) kao i svako drugo ime. Da »infinitiv može da bude subjekt«, potvrđuje se i u Mareticevoj gramatici (II izdanje, str. 562) i u svim drugim starijim i novijim gramatikama. Iz ovoga kratkog pregleda upotrebe infinitiva u službi imenice vidi se da postoji jednodušno mišljenje o takvoj funkciji infinitiva. A ta je funkcija (pored ostalih koje infinitiv može imati) upotreba infinitiva kao imenice ili mjesto imenice. Prvu određuju sintaktički elementi, a druga je obična leksička zamjena. (Ispor. za drugu funkciju primjer: *Dobroga je pastira ovce strići, a ne derati*, mjesto: *Dobroga je pastira striženje ovaca, a ne deranje*.)

Kao ime glagolske radnje jedino infinitiv (uza supin) između glagolskih oblika može biti subjekt (i objekt) rečenice. Iz istog razloga infinitiv npr. u romanskim jezicima može poslužiti kao imenica ako se upotrijebi sa determinativnim članom kao i svaka druga imenica (Ispor. talijanske primjere: *il bere* = piće, *il mangiare* = jelo). To je dakle opća pojava, koja ima svoje mjesto i u našem jeziku. Svoje porijeklo vjerojatno vuče još od prajezika. O tome A. Belić kaže: »Infinitiv predstavlja u slovenskom prajeziku skamenjeni oblik dativa glagolske imenice na -tb«, a »u starim epohama indoevropskih jezika čuvali su se i drugi padeži ove glagolske imenice«. (O jez. prirodi i jez. razvitku, str. 293). Dalje kaže A. Belić: »Istina je da se katkada one glagolske imenice od kojih su infinitivi postali čuvaju i u nomativu jednine napr. u staroindiskom *pīti-s* 'pijenje vode' u množ. *pītáyas* 'piće', ali... u tim oblicima te su riječi ili glagolske ili predmetne imenice (pijenje, piće), a ne infinitivi.« (Ibidem). U našem se jeziku zadržava oblik infinitiva, ali sa značenjem imenice. U primjerima iz književnog jezika razabira se samo značenje glagolske imenice. T. Maretić i to značenje u nekim primjerima (Ispor.: *Htjeti imam u sebi, ali činiti dobro ne nalazim*.) pripisuje utjecaju staroslavenskoga jezika, jer da je tu »Vuk zacijelo uzeo infinitiv držeći se crkvenoslavenskog teksta« (str. 563). Bilo bi stoga zanimljivo ispitati u govoru Karadžićeva kraja je li to književni utjecaj ili narodna govorna osobina. Može se barem pretpostaviti da je Vuk i onakvu upotrebu infinitiva mogao čuti u narodnim govorima i da ju je kao narodnu govornu osobinu, bilo svijesno bilo intuitivno, upotrijebio u tekstu prijevoda Svetoga pisma, odakle je potvrđena (Rimlj. 7, 18). Tome ne proturiječe primjeri iz saljskoga govora. Oni potvrđuju da takva upotreba infinitiva u narodnim govorima doista postoji. Štaviše, u saljskom govoru, za razliku od književnog jezika, infinitiv može dobiti ne samo značenje glagolske imenice nego i pravo (potpuno) značenje predmetne imenice. U nekim primjerima može imati i oba ta značenja. Upotreba infinitiva kao glagolske imenice evidentna je iz primjera u književnom jeziku, pa se iz saljskoga govora donose potvrde samo za potvrdu infinitiva kao predmetne imenice.

I. Infinitiv piti¹

Pöpili su pöt piti. Däj mi žmül piti. Mojä ženä i jâ trîbamo sväki na dän dvî litre piti. Ot piti ga glävâ boli. Tö piti ti je luto. Pöpi san mälo piti, pä me je glävâ zabočila.

II. Infinitiv isti

Kršcäne möji, skunšumâ je u lâmp od öka dvâ kîla isti. Dico möja, kî će vas hräniti; tîlo bi van se svâkomu na dän (nä dan) dvâ kîla isti, a dôkle ću jâ tö stvoriti. Čä je vële vële, toliko isti ne bi poji ni böja. Jô, sestro möja, tîlo bi in se svâkomu brîme isti; i tovâra biju pojili dâ in ga je dâti.

Zanimljivo je pri tom da infinitiv *piti* kao predmetna imenica ne označuje bilo koje piće, nego se čestom situacijom njegovo značenje ograničilo samo na *vino*, specijaliziralo se. Takvo je značenje u svim gornjim primjerima, a ono se potvrđuje još i ovima:

Utoči piti! (Objašnjenje: Obično se toči *vînö*, a ne *vodä*. *Voda* se grabi iz *guštérne*, odnosno iz *kablä*. Ako se ipak stavi u *butîfu* pa se iz nje toči, reče se: *Utoči vodê!* a ne: *Utoči piti!*).

Jesî utoči piti? (Objašnjenje slično pređašnjem.)

Vögodišće imamo mälo piti (tj. malo *vina*, jer je bila suša i bolest je poharala *grözje*).

Dönla san van mälo piti (rekla je žena mjesnom župniku donijevši mu *vino* za *pogrëbicu*).

Vögodišće ni piti. Jâ nê znan kakö ćete se pasäti bëž néga (svakako bez *vina*, a ne bez *vode*).

Vögodišće ni dobröga piti (tj. nema *dobröga vînä*, jer se na *grözju* pojavila bolest i nije dobro sazrelo, pa se glavčina *vina* pretvorila u *müfu*).

Dodajmo još i ove primjere u kojima su zajedno infinitivi *piti* i *isti* u značenju predmetne imenice:

Dî ni piti i isti, čürma ni zadovoljna (tj. gdje nedostaje *vina* i *hrane*...).

Bes piti i isti ne grën tð na žrnätu (tj. bez *vina* i *hrane*...; šire značenje: ako mi toga dana ne osiguraš *hranu* i *vino*...).

Bez posebnih objašnjenja što se upravo kojom rečenicom željelo reći u nekim bi se primjerima infinitiv mogao shvatiti kao glagolska imenica. To osobito vrijedi za posljednji primjer. Da li u njemu ono *piti* i *isti* znači *pijenje* i *jedenje* ili *piće* i *jelo* (*piće* – *pîcê* i *îcê* – *îcê*), može se odrediti samo poznavajući i situaciju u kojoj je ta izreka bila upotrijebljena.

¹ Primjeri se donose s nešto uprošćenim glasovnim osobinama.

Budući da je infinitiv indeklinabilan a služi kao imenica, njegovu imeničku službu nužno određuju razna sintaktička sredstva:

1. Infinitivu prijanja determinativni član u obliku pokazne zamjenice (*ovo, to, ono*). (Ispor. primjer: *Tò pìti ti je lùto.*). Determinativni član pokazuje da je kongruencija uz infinitiv u službi imenice u srednjem rodu, kao što je i u književnom jeziku. (Ispor. primjere: *Plivati je ugodno. Raditi je korisno.*).

2. Uz infinitiv dolaze razni prijedlozi koji određuju njegov padežni odnos prema drugim riječima u rečenici. (Ispor. primjer: *Ot pìti ga glāvā boli.*).

3. Imeničku službu infinitiva potvrđuju imenice koje označuju mjeru i uz koje obično stoji objekt u genitivu. (Ispor. primjer: *Dāj mi žmūl pìti.*).

4. Imeničku službu infinitiva nadalje potvrđuje zanijekani glagol uz koji također treba da stoji objekt u genitivu. (Ispor. primjer: *Vògodišće nī dobrōga pìti.*).

5. Napokon, to osobito uvjerljivo potvrđuje atribut uz infinitiv. (Ispor. primjer: *Vògodišće nī dobrōga pìti.*).

Između infinitiva *piti* i *isti* prvenstvo u službi predmetne imenice treba dati infinitivu *piti*. To se osobito potvrđuje njegovom leksikalizacijom u značenju *vino*. Infinitiv *isti*, naprotiv, nije se mogao leksikalizirati na isti način kao i *piti* jer njegova upotreba nije bila uvjetovana tako čestim jedenjem iste hrane, kao što je u glagola *piti* bila uvjetovana stalnim pijenjem istoga pića – *vina*. Zato se leksikalizacija infinitiva *isti* izvršila samo po analogiji jednako česte (ili približno jednako česte) upotrebe toga infinitiva kao i infinitiva *piti* u službi predmetne imenice, a ne po analogiji odgovarajuće specifikacije predmeta (tj. određene vrste hrane).

Kad su se stala naporedo za isti predmet (*vino*) upotrebljavati dva različita naziva (*vīnò* i *pìti*), moglo je doći i došlo je do stanovitog razgraničenja u njihovoj upotrebi. Tako je naziv *vīnò* pretežno zadržao opće značenje riječi (*piće koje se kao sok iscijedi iz grožđa u kojemu se nakon vrenja stvara alkohol*), a sadržaj se lika *piti* uglavnom upotrebljava s emotivnim prizvukom, i to uvijek meliorativnim. Ako se kad izriče pejorativna mocija, nju zadržava lik *vīnò*, odnosno njegove izvedenice: *vinīno* i *vinūrino*. Zato se osobito gostu, strancu, ženi ili kojoj viđenijoj osobi radije kaže: »*Očete pìti?*« nego: »*Očete vīnā?*«. Pri tom je za stilsku karakterizaciju govora važno i to, da se u takvoj prilici radije upotrebljava oblik molbe nego zapovijedi. Obično se neće reći: »*Nā van pìti!*« ili »*Vazmīte pìti!*« ili koji drugi oblik zapovijedi.

* * *

Ovdje je ukratko prikazana sintaktička upotreba infinitiva kao predmetne imenice u saljskom govoru. Zanimljivo bi bilo utvrditi ima li koji infinitiv u službi predmetne imenice i u kojem drugom našem govoru i po čemu se sve razlikuje od nje.